

از ترجمه‌های معاصر تا تفاسیر تاریخی؛ نگاهی به اهل بیت از منظر مستشرقان

عبدالجبار ناجی

نویسنده و مورخ عراقی

اهل بیت را تنها برای ذریه‌ی علی و فاطمه (س) به کار می‌برند و ترجیح می‌دهند از آن‌ها به عنوان «عترت» یاد کنند، اما غیر شیعیان اهل بیت را برای بنی هاشم به کار می‌برند در حالی که گروهی دیگر اهل بیت را برای همسران و بستگان پیامبر به کار می‌برند. هر چند برخی بدون در نظر گرفتن روابط نسبی اهل بیت را برای همه‌ی صالحان و تمامی مسلمانان به کار برده‌اند، اما گلدزیهر این کاربرد را نامناسب ارزیابی کرده است.^۶

در این باره‌ترین، در مدخل اهل کساء، پس از نقل روایتی نبوی از ماجرای مابله و گرد آمدن فاطمه، علی، حسن و حسین در زیر عبا پیامبر بیان کرده که بسیاری مفسران تعبیر پاکی از رجس را به معنی دوری از کفر و شرک معنی کرده‌اند در حالی که شیعیان مقصود از آن را منزه بودن آنان از خلافت و دنیا ناپاک و دستیابی به آخرت دانسته‌اند. در تریتن افزوده که بنا بر روایت دیگری پیامبر عباس و فرزندان او را در زیر عبا خود جای داد تا آنان را از آتش جهنم مصون دارد.^۷ تریتن در آرای خود متأثر از کتاب زندگی کن و بیندیش اثر لوبی ماسینیون است.^۸ ماسینیون در مقاله «مباهله در حدیث اسلامی» معنای مشهور اهل بیت را ترجیح داده و سخنان گلدزیهر را بازگو نکرده است.^۹

باین حال نظر گلدزیهر بر پژوهشگران قدیم و جدید تأثیر می‌گذارد. رودی پارت (د. ۱۹۸۳) که ترجمه‌ارزشمندی از قرآن انجام داده و در کتابش، محمد و قرآن، نگرش ایجابی به پیامبر دارد، در پروژه بازخوانی تعدادی از تفاسیر،

چنین معادلی برگلدزیهر (د. ۱۹۲۱)، نویسنده مدخل «آل النبی»، تأثیر گذاشت. گلدزیهر بر آن بود که چنین تعبیری در عرب پیش از اسلام رواج داشت و آنان برای اشاره به خاندان حاکم در قبیله از آن استفاده می‌کردند. گلدزیهر به آرای هنری لامنس در مقاله «عبادت بیت اله» متکی بود.^۳ واژه بیت در دوره‌های بعد به بستگان اشراف قبایل گفته می‌شد. وقتی عبدالله بن عمر تعبیر آل عمر را به کار می‌برد، مقصودش خاندان عمر بود. همچنین در جمله «الحجاج منا اهل البيت» مقصود از بیت خاندان اموی است. هافنر در مدخل «آل» مقصود از بیت را عشیره یا افرادی دانست که با یکدیگر روابط نسبی دارند؛ بنابراین آل عمران به معنی خاندان یا قبیله یا عشیره عمران است و امروزه کاربرد واژه آل برای حاکمان امارات، آل عثمان یا دولت عثمانی، آل بوسعید یا دولت عمان و زنگبار، آل فیصل السعود یا دولت سعودیه هم به معنی خاندان آن‌هاست.^۴

به گفته گلدزیهر، تریتن (د. ۱۹۷۳) و آرنونگ (د. ۱۹۴۶)، تعبیر «اهل البيت» در دو سوره به کار رفته است: آیه ۷۳ سوره هود به خاندان ابراهیم و آیه ۳۳ سوره احزاب به خاندان محمد (ص) ارتباط دارد؛ ولی شیعیان اهل بیت را به اهل کساء محدود کرده‌اند.^۵ گلدزیهر در جایی دیگر افزود شواهدی وجود دارد که نشان می‌دهد کفار قریش به عنوان محافظان کعبه خود را «آل الله» می‌خواندند. سپس مفهوم آل در کاربرد های بعدی، از جمله در صلوات بر پیامبر، دچار توسعه معنایی شد. به گفته گلدزیهر، شیعیان تعبیر

به صورت کلی بسیاری از موضوعات جزئی و با اهمیت در اندیشه شیعی، و به ویژه امامیه، مورد درنگ خاورشناسان قرار گرفته است. از این میان می‌توان به موضوعاتی اشاره کرد که در آیات قرآنی بدان اشاره شده و غیر قابل تأویل و تردید است و نیازی به ابهام‌زدایی ندارد. یکی از این موضوعات موضوع آل البيت در قرآن است. می‌دانیم که آیات متعددی و به ویژه آیه تطهیر مفهوم تاریخی اهل بیت را مشخص کرده‌اند. بنا بر نظر بسیاری از مفسران مقصود از اهل بیت در این آیه اهل کساء هستند: علی، فاطمه، حسن و حسین علیهم‌السلام.

خاورشناسان همچون تعدادی از مفسران مسلمان، که طبری در صدر فهرست آن‌هاست، نه تنها تمایلی ندارند که اهل بیت را به پیامبر و بستگان نسبی او محدود کنند، بلکه با آن مخالف‌اند. مطالعات آنان نتیجه پژوهش و تحلیل ابده خانواده در جست‌وجوی کاربرد های مشابه و نزدیک و یافتن معادل‌هایی در تاریخ عرب پیشااسلامی و همچنین تاریخ بنی اسرائیل و تاریخ مسیحیت در تورات و انجیل است.^۱

پیشینه آرا در این زمینه به سده نوزدهم برمی‌گردد. دو خاورشناس بریتانیایی آمریکایی، یکی رادول و دیگری پالمیر، دو ترجمه از قرآن ارائه کردند. هر دو آن‌ها تعبیر اهل بیت را The People of the Household معادل گذاری کردند. فرهنگ لغت وبستر واژه People را مردم، جامعه، گروهی از مردم و همچنین بستگان نسبی خانواده ترجمه کرده است.^۲ احتمالاً